

TÜRGİŞ LİDERİ SULU¹

SU BEIHAI

Çeviren: Eyüp SARITAŞ*

Türgişler kendi devletlerini kurmadan önce Batı Göktürklerin Aşina Ailesi'nin yönetimi altında yaşıyorlardı. Bir otorite olarak Aşina Ailesi'nin çökmesinden sonra Türğişler, Orta Asya'da çok güçlenmişler ve On Oklar'a hakim olmuşlardır. Kai Yuan saltanatının ilk yıllarında Sulu bu birliğin başına kağan olarak geçtiği zaman Yeni Tang Hanedanı Kitabı (Xin Tang Shu) konuyla ilgili olarak şunları kaydetmektedir: O halkına karşı çok iyi davranıyordu ve bir insan olarak çok gayretli ve çalışkan birisiydi. Her savaşta elde ettiği ganimetleri halkına dağıtırdı. Bundan dolayı Sulu'yu kabile başkanı olarak kol ayca kabullenmişlerdi. Bu yıllarda Sulu'nun emrinde 200.000 civarında askeri birliği vardı. Söz konu çağ göz önüne alındığında Batı Bölgeleri'nde (Xi Yü) bu sayı çok önemli bir güç anlamına gelmektedir. 717 yılında Sulu Tang sarayına gitmiş, Çin hükümdarı ona "You Wu Wei Da Jiang Jun" unvanını vermiştir. Aynı zamanda onu Türğiş kabilesinin başkanı olarak da tanımıştır. Tang sülalesi mensupları ona Wang Hui'yi göndererek "Zuo Yü Lin Da Jiang Jun", Shun Guo Gong'u da göndererek "Jin Fang Dao Jing Lüe da Shi" unvanlarını vermiştir. Aşina Huai Dao'nun da sulu ile evlenmelerine ön ayak olarak karısına da Jiao hatun unvanını ihsan etmişlerdir.

Bundan sonra Sulu Tang Hanedanı'nın daima sadık bir kağanı olmuştur. Görüldüğü gibi Sulu'nun başında bulunduğu hanlık Tanglara bağlı vasal hanlık konumunda idi. Bu yıllarda Çinlilerin sahip olduğu topraklar "Li Hai" kadar uzanıyordu. Sınırların bu kadar uzaklara dayanması Arap istilası için elverişli bir durum arz ediyordu. Sulu her ne kadar zor şartlar altında olsa da var gücüyle daima Tang devletinin sınırlarını korumaya özen göstermiştir. M.S. VII. yüzyılın ilk yıllarında Hz. Muhammed'in İslam dinini kurup tüm Arap Yarımadasında yaşayan Arap kabilelerini bir çatı altında topladıktan sonra, Arapların toprakları kesintisiz olarak genişlemeye başlamıştır. VII. yüzyılın ortalarında İran-Sasani imparatorluğu çökmüş, Arap orduları Amu Nehri'nden güneydeki Horasan'a kadar olan bölgeleri ele geçirmişler ve buralara Zong Du adı verilen valiler göndermişlerdir. Bu tarihlerden başlayarak Arapların Tang Hanedanı'nın batı sınırları Orta Asya'nın Hezhong ve Tohar bölgeleri istiladan kurtulamamıştır. Bundan dolayı XI. yüzyılın başına gelindiğinde Soğdiana bölgesi (Sir Irmağı ile Amu Irmağı arasındaki bölge) civarındaki Kangguo ve Anxi gibi devletçikler Çinlilerden askeri

¹ Xinjiang Ribao (新疆日报) Doğu Türkistan'ın Günlüğü, 19. 06. 1981

* Y. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

yardım talebinde bulunarak Arap istilasını durdurma çarelerine başvurmaya başlamışlardır. Fakat birçok iç ve dış sorunla uğraşan Tang imparatoru onlara yardım etme imkânını bulamamıştır. İşte böylesine kritik bir zamanda Sulu Türgiş Hanlığı'nı teşkilatlandırmayı başarmış ve Orta Asya kabileleriyle ittifak ederek kahramanca Arap istilasına engel olmuştur. Araplar Hezhong bölgesinin en önemli yerlerini işgal ettikten sonra, yöre halkına çok zulüm yapmışlar ve ağır bir sömürü faaliyetine girişmişlerdir. Bu yüzden 720 yılında Soğdiana'ya da Arap istilasına karşı büyük bir isyan patlak vermiştir. Horasan'ın Arap valisi Müslim 723 yılında Fergana'ya asker sevk etmiştir. Bu şehrin ahalisi Sulu'nun yardımları sayesinde Arap ordusunun tamamına yakın bir bölümünü imha etmiştir.

Fakat Arap ordularının tümü öyle kolay bir şekilde bertaraf edilebilecek cinsten değildi. Müslim komutasındaki Arap ordusu 724 yılında tekrar Fergana'ya bir saldırı düzenlemiş, bunun üzerine Sulu, oğlunu ordusunun başına geçirerek Fergana şehrine göndermiştir. Araplar bu savaşta da ağır bir yenilgiye uğratılmışlardır. Yenile Arap ordusundan geriye kalan çok az sayıda bir asker grubu Semerkant şehrine doğru çekilmek zorunda kalmışlardır.

Ashılase 727 yılında Horasan valisi olarak tayin edildikten sonra, halktan çok ağır bir vergi talebinde bulunması üzerine, Orta Asya bölgesinin belli başlı kabilelerinin nefretini kazanmış ve yeni bir isyan dalgası başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Sulu bölgeye askeri yardım faaliyetlerini devam ettirmiş ve bu yöre halkıyla mücadele ederek Arapları Amu Nehri yakınlarından uzaklaştırarak Buhara şehrini ele geçirmekle yetinmemiş, Horasan sınırlarına kadar dayanmıştır. Semerkant her ne kadar işgal edilmeye devam edilse de, bu işi başarabilmek, denizin ortasında bulunan adayı ele geçirmek kadar tehlikeli idi. 630 yılında Cüneyt Horasan valisi olduğu sıralarda Hezhong bölgesinde ayaklanan ordu Sulu'nun ordusunun da yardımıyla Orta Asya'nın en büyük ve önemli stratejik şehri olan Semerkant'ta Araplara karşı şiddetli bir saldırı başlatmışlardır. Bu haberi duyan Horasan valisi Cüneyt, daha fazla vakit geçirmeden Arap ordusunun yardımına koşmuş, fakat yolda Sulu'nun ordusu tarafından ani bir saldırıya uğramış ve çember içine alınmıştır. Semerkant'a yaklaşık olarak 69 km uzaklıktaki bir dağ geçidinde Türgiş ordusu çok fazla sayıda ki Arap askerini öldürmüştür. Şehre 20 km uzaklıkta bir yerde Sulu düşman ordusunu ateşe vermiş ve onların su kaynaklarını keserek büyük bir zafer kazanmıştır. Askerlerinin büyük bir kısmı imha edilen Arap ordusunun komutanı Samala ve Cüneyt perişan bir halde Semerkant'a kaçmışlardır. 12.000 askerden oluşan Arap istila ordusundan geriye sadece 1.000 kadar asker kalmıştır. Bu savaşın şiddetinden korkan bir kısım Arap askeri iki şehirde de saklanmaktan başka çare bulamamışlardır. Bu sıralarda Hezhong bölgesi hala Sulu'nun kontrolü altındaydı. Sulu'dan hem korkan hem de ondan nefret eden düşmanları ona "Mozhala lakabını takmışlardır ki, bu deyim "çok hızlı koşan

öküz” anlamına gelmektedir. Arapların gözünde Sulu işte böylesine bir insandı.

Daha sonra sık sık komutan değiştiren Arap istila ordusu Hezhong bölgesine saldırılarına devam etmiştir. Sulu'nun önderliğinde birleşen kabilelerden oluşan ordu daimi surette düşmanlarını yenilgiye uğratmışlar ve böylece Semerkant şehrini ele geçirmişlerdir. 734 yılında Sulu tekrar süvari birliğinin başına geçerek Suiye şehrinden yola çıkarak Amu Nehri'ni hızla geçmiş ve Toharistan bölgesine ulaşmıştır. Fakat Kalistan'da Esat'ın komuta ettiği 4.000 kişilik Arap ordusuna talihsizlik eseri olarak yenilmiştir.

Sulu bir süre sonra aralarında şahsi bir anlaşmazlık bulunan birisi tarafından öldürülmüştür. Çinliler tarafından Suiye şehrini koruyan ordunun başına getirilmiş ve ülkesinin tek lideri sıfatını elinde bulundurması nedeniyle Orta Asya kabileleriyle bir birlik oluşturarak daima istila ordularına göğüs gerebilmiştir. Sulu 20 yıl boyunca sık sık düşmanlarıyla ölüm-kalım mücadeleleri vermiş, korkusuz, zafer üstüne zafer kazanan, Tang hanedanının en büyük toprak koruyucusudur. Kısacası Sulu, çok değerli ve kahraman bir vatansever bir insandır.